

SENTIT I SIGNIFICAT. L'ESFONDRAJAMENT DEL PARADIGMA LINGÜÍSTIC I EL RETORN AL PARADIGMA DEL *DASEIN*

JAUME FARRERONS

Societat Catalana de Filosofia

L'objecte de la present comunicació és certificar la mort de l'anomenat *paradigma lingüístic*. A aquests efectes, aixecarem acta d'alguns dels arguments que el refutarien. El sentit mateix del discurs crític anticiparà, a més, quin pot ser el digne successor del llenguatge en el tron paradigmàtic de la filosofia. Refutar el paradigma lingüístic en tres pàgines és, tanmateix, una tasca impossible. Podem *reduir el format del problema* i, almenys, generar seriosos dubtes en el lector lingüísticista. Primer, una reducció per autor: l'obra de Richard Rorty, en el benentès que si refutem Rorty el *linguistic turn* resta ferit de mort. Rorty és, emperò, encara massa Rorty per a les dimensions d'una comunicació abreujada, així que haurem de seleccionar el fragment d'un text *rellevant i vigent* d'aquest autor emblemàtic del paradigma que en resumeixi la idea central. No valen els del clàssic *The linguistic Turn* (1967), perquè una dècada després restaven ja obsolets. En canvi, la contribució en l'homenatge a H.-G. Gadamer «“El ser que puede ser comprendido es lenguaje”». Para Hans-Georg Gadamer, en su centenario», a *El ser que*

puede ser comprendido es lenguaje (2001)¹ pot representar aquest paper.²

Si el *linguistic turn* consistís a afirmar que la pràctica seriosa de la filosofia inclou sempre l'anàlisi lingüística dels significats implicats, nosaltres mateixos ens podríem declarar lingüisticistes. Però el lingüisticisme és molt més. I transversal a l'eix anglosaxó/continental. Aquesta *anti-filosofia* sosté (amb moltes variants, segons els corrents, les etapes i els autors) que «nosaltres» vivim a dins d'una bombolla lingüística, una campana semiòtica sense sortida a «l'exterior»; que l'esmentada pantalla és de naturalesa «convencional»: no hi ha res de «necessari», de faisó que és així però podria ser d'una altra manera; que les qüestions filosòfiques són pseudoproblemes logicolingüístics, els quals es resolen de la mateixa forma que hom es guareix d'una malaltia mental; que tot és relatiu, que els filòsofs estan més guapos calladets, etc. Per a resumir-ho: el *fenomen* resta devorat pel «concepte»; el concepte, devorat pel «significat»; el significat, devorat per la «paraula» i la paraula, devorada pel «significant» (Derrida). Així, resulta que el fenomen, font primària del coneixement, ha desaparegut darrere del *Llibre* i pot començar el regnat de la *càbala*. Per si encara fos poc, però en lògica conseqüència amb tot l'anterior, no hi ha ja veritat racional:

Lo que sucede en el siglo XX es que se cobra conciencia o más bien se lleva hasta el límite la conciencia de la arbi-

1. Richard RORTY, «“El ser que puede ser comprendido es lenguaje”». Para Hans-Georg Gadamer, en su centenario», a Richard RORTY *et al.*, *El ser que puede ser comprendido es lenguaje*. Madrid: Síntesis, 2003, p. 43-57.

2. Quan parlem aquí de *linguistic turn* hi incloem totes les seves derivacions radicalitzades que s'acostumen a designar amb el terme «gir hermenèutic-pragmàtic» o similars, les quals deixen enrere fins i tot la possibilitat, encara viva en el primer lingüisticisme, d'un «llenguatge ideal» que descriués correctament els objectes.

triedad y la opacidad del lenguaje: de su autonomía. Se cobra plena conciencia de que las palabras están separadas completa, irremediamente, del mundo material, que en ningún sentido derivan de él ni pueden reproducirlo (...) En el extremo, razonando así podría llegarse a decir que el mundo que nos es asequible mediante el lenguaje es una ficción; también, por eso mismo, que los distintos idiomas son, en rigor, intraducibles.³

Benvinguts de nou al món de la fe. Aquestes afirmacions poden semblar exagerades, però és el que ve a dir Rorty quan afirma que «cada vez que comprendemos algo lo hacemos con ayuda de una descripción, y no hay descripciones privilegiadas. No hay ninguna posibilidad de salir fuera de nuestro lenguaje descriptivo y llegar hasta el objeto».⁴ Y afegeix: «(...) la distinción entre “para nosotros” y “en sí” es el resto que queda de un vocabulario –a saber, el vocabulario de la metafísica– cuya utilidad se perdió hace mucho tiempo».⁵ Naturalment, el que *assevera* Rorty *sí que seria veritat* i es correspondria amb l'objecte en si; de la mateixa manera que el principi de verificació d'*Ayer no era empíric ni tautològic* però sí vàlid; i que els enunciats filosòfics de Wittgenstein, els quals redueixen les qüestions filosòfiques a problemes d'inèpcia gramatical o lògica, s'entenen al capdavant com *nonsensical, when he has used them –as steps– to climb up beyond them*, però abans *ens els havíem de creure*. El que no ens queda encara molt clar és si les afirmacions de Rorty, que incorren en flagrant *contradicció performativa* de manual, han de ser considerades també finalment *nonsensical*. En tot cas, no he vist Rorty gaire

3. Fernando ESCALANTE GONZALBO, *Una idea de las ciencias sociales*. Barcelona: Paidós, 1999, p. 165.

4. Richard RORTY, «El ser que puede ser comprendido es lenguaje». Para Hans-Georg Gadamer, en su centenario», *op. cit.*, p. 47.

5. *Ibidem*.

preocupat per la veracitat o *validesa vinculant* de les seves «asseveracions». De fet, el mateix Rorty reconeix fins a cert punt que la tesi lingüisticista és *nonsensical* quan afirma que, pel que fa al seu abast, no se l'ha de prendre seriosament ultra l'aula, el gabinet de treball o la revista (¿americana?) de filosofia.

Nos guardaremos muy mucho de explicar la distinción entre comprensión menor y mayor con ayuda de la distinción entre apariencia y realidad. / La última distinción tiene un uso legítimo, no filosófico, cuando se trata de describir ilusiones perceptivas, operaciones financieras fraudulentas, propaganda gubernamental, publicidad engañosa y cosas similares. Pero solo en contadas ocasiones es el progreso intelectual una cuestión de desenmascarar ilusiones o mentiras.⁶

Per tant, segons la filosofia tal com l'entén Rorty, la distinció *filosòfica* entre aparença i realitat només existeix *fora* de la filosofia, però no explica com fonamenta filosòficament aquesta estranya restricció (tothom podria menjar pa menys el flequer). A més, la persona que hauria desemascarat les suposades il·lusions de la filosofia, ni més ni menys *que la il·lusió d'una distinció entre aparença i realitat*, afirma que el progrés intel·lectual sols en comptades ocasions és una qüestió de desemmascaraments d'il·lusions o mentides. Sembla, doncs, que hem ensopegat amb una repetició –fins a la comicitat– de la famosa escala de Wittgenstein (*he must, so to speak, throw away the ladder after he has climbed up it*) i ens quedem amb la sensació que volen ensarronar-nos a còpia de *chutzpah* a doll. Ara bé, si les coses que poden ser dites *han de ser dites amb claredat* (Wittgenstein), no seria just acusar-nos ara de simplificar l'assumpte.

6. Richard RORTY, *op. cit.*, p. 49.

Les crítiques al *linguistic turn* ultrapassen les clàssiques contra el relativisme que coneixem des de la *Metafísica* d'Aristòtil (IV, 4, 1008b)⁷ i la *performativer Widerspruch* de l'ètica del diàleg (Habermas, Apel).⁸ A banda d'aquestes dues, en tenim algunes més. 1/La crítica a la fal·làcia lingüisticista: sempre que vulgui presentar-se com a teoria –no és el cas de Rorty, però sí d'altres filòsofs de la «teoria del significat»–, la defensa del *linguistic turn* incorrerà en una variant (fal·làcies sociologista, biologista, lingüisticista...) de la *fal·làcia psicologista* denunciada per Husserl a les *Logische Untersuchungen* (1900), la qual comporta una *confusió entre els actes del judici i el contingut lògic dels judicis*.⁹ Intentar fonamentar una pretensió de validesa en la reducció de la veritat a fets empírics de qualsevulla naturalesa (la classe social, la psique, la raça, la *llengua*) invalida de bell antuvi la teoria en qüestió perquè entra en contradicció amb la noció mateixa de *theoria*. 2/La crítica a la fal·làcia fenomenista: segons el *linguistic turn*, hi ha un fenomen (o cosa), una ¿realitat? que s'interposa entre nosaltres i la resta de fenòmens (o coses). Aquest fenomen/cosa anomenat *llenguatge* exhibeix emperò una estructura, unes característiques determinades que *ex hypothesi* no podem

7. «Pues simultáneamente dice estas cosas y no las dice. Y, si nada cree, sino que igualmente cree y no cree, ¿en qué se diferenciará de las plantas? De aquí resulta también sumamente claro que nadie está en tal disposición, ni de los demás ni de los que profesan esta doctrina. ¿Por qué, en efecto, camina hacia Megara y no está quieto, cuando cree que es preciso caminar? ¿Y por qué, al rayar el alba, no avanza hacia un pozo o hacia un precipicio, si por azar los encuentra, sino que claramente los evita, como quien no cree igualmente que el caer sea no bueno y bueno?».

8. *Cfr.* «Ètica del discursu. Notas para un programa de fundamentación» a Jürgen HABERMAS, *Conciencia moral y acción comunicativa*. Barcelona: Península, 1991, p. 57-134.

9. Edmund HUSSERL, *Logische Untersuchungen I (Husserliana XVI-II)*. La Haya: Nijhoff, 1975, §47.

conèixer, car no podem afirmar que el llenguatge sigui quelcom «real», «objectiu». Un fenomen que, igual com la resta de fenòmens, ha esdevingut «inaccessible». Tanmateix, si no és real, com es pot interposar entre nosaltres i els fenòmens/coses restants? Però si és real, es pot continuar sostenint que no disposem de cap via d'accés a la «realitat»? *Reductio ad absurdum*. Perquè ens trobem, al capdavant, amb la paradoxa que la paraula «llenguatge» seria anterior al llenguatge mateix quant a fenomen/cosa. 3/La crítica «idiomàtica»: si acceptem el paradigma del llenguatge, el que tenim no és «el» llenguatge, sinó *idiomes*, comunitats de parlants, pobles... Segons el *linguistic turn*, els francesos no poden emperò ser reals per als anglesos, la bombolla semiòtica anglesa exclou una «realitat exterior» anomenada França. 4/La crítica del sentit (per a nosaltres és la més important perquè permet de «petar» la pantalla lingüística des de dins): els animals comprenen el sentit sense necessitat de llenguatge. El gos reconeix l'amo i corre a trobar-lo; també els nens abans de parlar i, per tant, els éssers humans adults comprenem sentit sense necessitat de paraules. El silenci, que tanta por ens fa, constitueix el *sentit per excel·lència*. A l'ontologia fonamental de Heidegger, totes aquestes evidències comunes de *l'aporia lingüística del sentit* resten sistematitzades: el sentit quant a condició de possibilitat transcendental de la comprensió (*Verstehen*) és anterior al llenguatge. Els sentits ontològics («existenciaris») provenen de *l'experiència temporal pre-lingüística* que el *Dasein* fa de si mateix. *El sentit fonamenta el significat*. He desenvolupat aquesta crítica a la meua tesi doctoral *on line*.¹⁰

10. Cfr. Jaume FARRERONS, *Verdad y muerte. Filosofía frente a cosmovisión en el primer Heidegger (1919-1929)*, p. 197-230. <https://www.tesisred.net/handle/10803/666634#page=1> Per a citar o enllaçar la tesi: <http://hdl.handle.net/10803/666634>

A la història de la filosofia reconeixem, segons K. O. Apel, quatre paradigmes: 1/ la cosa (grec clàssic); 2/ el subjecte (modernitat); 3/ la vida/praxi (segle XIX-XX); 4/ el llenguatge (des de 1945). El *pseudo paradigma del llenguatge* apareix a mitjans del segle passat com a conseqüència de la Segona Guerra Mundial i interromp el desenvolupament filosòfic normal del paradigma de la vida/praxi. Els processos que han conduït a la imposició del darrer «paradigma» històric correspon analitzar-los a la sociologia del coneixement per tal com són *ideològics* i, en tot cas, grollerament extrafilosòfics. Prova d'aquest fet és que el paradigma del llenguatge només pot ser ultrapassat per un paradigma *anterior*, o sia, el de la *vida/praxi*, que resta automàticament restaurat *amb arguments de l'any 1927* –brutalment ignorats– tan bon punt practiquem l'esmentada refutació. Però la cosa no conclou aquí, perquè aquesta refutació comporta també la restauració d'un *metaparadigma* (A) encara més reulat en el temps que els paradigmes 1/, 2/, 4/, els quals, agrupats, formarien el metaparadigma (B) de la «recerca de la veritat», supòsit impensat de tots tres. El metaparadigma restaurat (A), que regí el naixement presocràtic i heroicotràgic de la filosofia grega, sosté que la relació entre l'existent i la veritat no és de recerca, sinó de fugida, emmascarament i ocultació.¹¹ En definitiva, *Sein und Zeit*, l'obra capital de Heidegger, comportà una autèntica revolució filosòfica que estem encara molt lluny d'haver ni tan sols començat a entendre.

11. *Op. cit.*, cap. 3, p. 155-256.